

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsész tudományi Kar kutatóinak internet-használati szokásai tudományos munkáik során

Bagi Zoltán és Bodor Gábor

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsész tudományi Kar kutatóinak publikációi jelenleg nem érhetőek el az interneten – napjaink első számú kommunikációs felületén – összegyűjtött formában. Ennek a hiánynak a minél előbbi pótlása elengedhetetlen abból a célból, hogy a Kar be tudja mutatni az érdeklődők (kutatók, hallgatók, diákok, stb.) számára tudományos munkásságát, hogy minél többen rátaláljanak ezen eredményekre, továbbá hogy napra készen lássa saját tudományos teljesítőképességet, és ennek a helyét a tudomány világában.

Kérdőívünk egyrészt arra kereste a választ, hogy a Kar dolgozói hogyan viszonyulnak és használják ki mindennapi munkájuk során a világháló nyújtotta lehetőségeket. Másrészt igyekezett kérdéseivel felmérni, hogy az oktatók hogyan viszonyulnak egy jövőben kialakítandó publikációs adatbázis létrehozásához és működtetéséhez, amely ezen túlmenően a lehető leg szélesebb spektrumra kiterjedne, és mint egyéb feladatokat ellátó tudástár is működne. Egy ilyen rendszer természetesen csak abban az esetben képvisel értéket, ha a tartalommal megtöltők szükségesnek, a munkájukat segítő eszköznek találják. A felmérés alapján kiderült, hogy a válaszadók jelentős hányada tudományos munkája során változatos formában használja az internet kínálta lehetőségeket; ezen túlmenően pedig jó részük fontosnak vélte saját tudományos teljesítményének megjelenítését a világhálón.

Bevezetés

Napjainkban az internet segítségével naprakészen tudjuk követni a világ eseményeit (hírek, videók), az új technikai-tudományos felfedezéseket. A könyvnyomtatás feltalálását követően hosszú ideig párhuzamosan léteztek a kéziratos, valamint a nyomtatott dokumentumok: ez a párhuzamosság a mai helyzetre is jellemző. Nagy számban jönnek létre a hagyományos nyomtatott időszaki kiadványok, de az elektronikus dokumentumok száma is gyors növekedést mutat, így mindkét információközlő-forma meghatározza az életünket. Az egész világban egy „internet és számítógép

központú átállás” megy végbe, amely behálózza mindennapjainkat. Gondoljunk csak az önkormányzati, vagy vállalati iktató- és adminisztrációs programokra, a gyógyászatra vagy a modern autók karbantartására. Ebben az új világban, ezekkel a kihívásokkal szemben az egyetemeknek és ezen belül is a Bölcsészettudományi Karoknak meg kell keresni és találni új helyüket. A világ egyetemlein tehát „digitális átállás” megy végbe, így ma már alapkövetelmény a beilleszkedés mind az oktatótól, a diákoktól és az egyetemi adminisztrációtól. Körül vesz bennünket, szükséges a mindennapokban és a tudományos megjelenés terén is, legyen szó akár papír alapú publikációról, konferencia előadásról vagy beadandó szemináriumi dolgozatról. A „digitális világban” való megjelenés, és a részvétel annak fórumain, az általa nyújtott lehetőségek kiaknázása pedig immáron a szakmaiság, a professzionalitás, a magasabb teljesítőképesség és a versenyképesség fokmérőjévé vált.

Ebben a „digitális térben” különösen a publikációs adattárak kérdése értékelődik fel újabban, hiszen ez lehetőséget nyújt saját tudományos teljesítményünk megmutatására, és alkalmat teremt a többi kutató eredményeinek megismerésére, munkájuk folyamatos szemmel követésére. A szerzők publikációinak bemutatására több irányból mutatkozott igény. A hazai adattárak létrehozásában az volt a legfőbb indok, hogy a magyarországi döntéshozók és finanszírozók a nagy nemzetközi adattárak kínálta lehetőségeket és szolgáltatásokat nem tartották megfelelőnek. Azokon a területeken ugyanis, ahol a magyar nyelvű vagy perifériális periodikákban való közzététel népszerűbb, azok a tudományos teljesítmény szempontjából meghatározó nemzetközi adattárakban nem indexeltek, így nagy igény mutatkozott a tudományos publikációk adatainak feltüntetésére. Különösen igaz ez a bölcsészettudomány területeire, ez motiválta, illetve katalizálta valamennyi magyarországi publikációs adattár létrehozását. Elsőként a Magyar Elektronikus Könyvtár jelent meg az Interneten 1994-ben, így már ekkor megkezdődött a weben elérhető elektronikus időszaki kiadványok nyilvántartása: a Virtuális Világkönyvtáron belül a Magyar elektronikus újságoknál, a MEK Folyóirat-olvasóteremben. Ezeket követte 2001-ben az ATPA, vagy MTA TPA (Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Publikációs Adattára); 2002-ben a MATARKA (Magyar folyóiratok TARTalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa), 2003-ban a KPA (Magyar Tudományos Akadémia Köztestületi Publikációs Adattára), ugyanezen évben indult útnak a PPKE BTK (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Oktatói Publikációs Adatbázisa), 2004-ben a MEK nyilvántartásra épülő EPA (Elektronikus Periodika Archivum), 2006-ban a MEPA (Miskolci Egyetem Publikációs Adatbázisa). Ezek után egyre több egyetem, főiskola, kutatóintézet jelenítette meg az interneten kutatóinak publikációs listáját, esetleg magukat a publikációkat is. Mára hazánkban mintegy húszra tehető a

többé-kevésbé működőnek mondható adattárak száma. A publikációs adatbázisok a láttatás és az értékelés szándékával jöttek létre, segítve egyrészt a kutatók kilépését a hazai és a nemzetközi tudományos színtérre. Másrészt mérhetővé téve teljesítményüket mind a kollégák, mind pedig az esetleges fenntartók felé. A jelenlegi gyakorlat igen vegyes képet mutat, hiszen egyrészt személyi, intézményi, vagy több intézményt összefogó adatbázisokban találni teljes, vagy válogatott publikációs listákat; másrészt az egyetemi publikációs adattárak megelégszenek a megjelent munkák, és esetleg a hivatkozások adatainak láthatóvá tételével. A magyarországi adatbázisok többsége csak a célcsoport szerzői kör publikációs adatainak megjelenítésére szorítkozik.

A kutatás rövid ismertetése

Az SZTE BTK Dékáni Hivatala által szétküldött kérdőívet az intézményben dolgozó tanárok mintegy fele, azaz 130 fő küldte vissza kitöltve, ezek majd mindegyike választ adott az úgymond személyes jellegű kérdésekre. A 130 főből a nemek arányát tekintve kiderül, hogy a kérdőívet 77 férfi és 53 nő töltötte ki. Életkori megoszlás alapján: a 25 és 40 év közötti korosztály tekintetében 50 fő, a 41 és 55 év közötti korosztályban 49 fő, míg az 56 év fölöttiek esetében 28 fő foglalkozott a felmérés kitöltésével.

A válaszadók beosztásuk szerinti megoszlása a következőképpen alakult: 28 fő tanársegéd, 26 fő adjunktus, 53 fő docens, 17 fő tanár, 5 fő tudományos munkatárs és 1 fő lektor. A kérdőívet kitöltők tanszéki eloszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy legtöbben - szám szerint 19 fő - a Történelem Tanszék alkalmazásában állnak. A második helyen a Német Tanszék 14 fővel képviseltette magát, míg a képzeletbeli dobogó harmadik fokára a Magyar Tanszék került 13 fővel. Előfordul, hogy egy tanszékről, csak egy személy töltötte ki a kérdőívet, ilyen a Klasszikus Filológia és Neolatin Tanszék, a Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, az Idegen nyelvi Lektorátus, Könyvtár és Humán Információtudományi Tanszék.

Az adatokból mindenképpen fontos kiemelni és újra megemlíteni, hogy a válaszadók közül a 25 és 40, valamint a 41 és 55 év közöttiek közel azonos arányban jelentek meg (50 és 49 fő). Ez egyrészt rávilágít arra, ami önmagában is természetesnek tűnik, hogy az úgymond fiatalabb generáció képviselői nagy számban alkalmazzák az internet, és tágabb értelemben a számítástechnika kínálta lehetőségeket munkavégzésük során. Emellett fel-tűnő a középgeneráció aktivitása is, ez azt mutatja, hogy számukra is fontos a világháló használata kutatásaikhoz. Ezt az állítást erősíti, hogy a kérdőívet kitöltők között az egyetemi beosztásukat tekintve docensi kinevezéssel ren-

delkezők voltak a legtöbben, mintegy 53 fő. Míg a tudományos fokozat szerinti eloszlást tovább vizsgálva szembeűnő, hogy a válaszadók közül 66 fő PhD -, 12 pedig DSc fokozattal rendelkezik. A kérdőív tanúsága szerint a 130 főből 33 semmilyen tudományos fokozattal sem rendelkezik; ez is arra mutat, hogy a tudományos közéggeneráció kutatásaihoz, tudományos jelenlétéhez fontosnak érzi alkalmazni és kihasználni az internet nyújtotta lehetőségeket. A fiatalabb korosztály számára pedig a „digitális tér” alkalmazása mindennapjaikban túlmutat az egyszerű felhasználáson, aktív haszonélvezői, résztvevői a modern vívmányoknak.

9. ábra

Az internet-használat gyakorisága

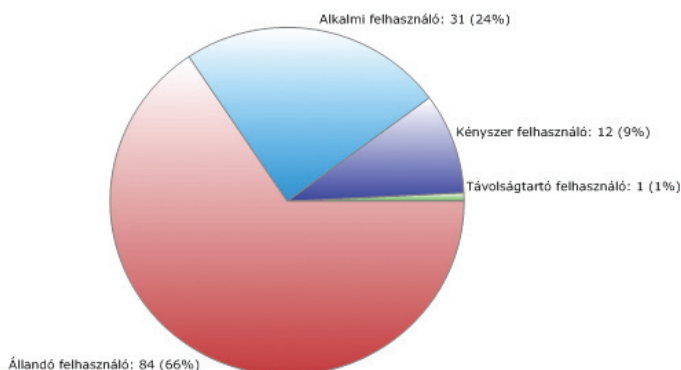
Arra a kérdésre, hogy Használja-e az internetet tudományos munkája során – a kitöltők közül 126-an igennel, ketten nemmel válaszoltak. Érdeemes a két nemmel válaszoló indoklását itt megemlítenünk. Egyikük okként azt adta meg, hogy nem tudja hatékonyan használni az internetet, és nem is akarja. Ezzel szemben a másik kitöltő azt állapította meg, hogy bár jól eligazodik a világhálón, mégsem talál rajta számára fontos szakmai információt. Ez utóbbi arra mutat, hogy szakterületén hiányosak az eddig elkészített adattárak, és a bennük található adatok kutatómunkájához nem relevánsak. Fontos azonban az igennel válaszolók csoportját is tovább bontani, ezzel is árnyalva és kategóriákba osztva az internet-használók körét. A felmérés szerint az igennel válaszolók 66%-a (összesen 84 személy) naponta használja a világhálót a munkájához – őket állandó vagy potenciális felhasználóknak nevezhetjük, számunkra nem idegen, sőt mindennapos a cyber-tér.

A kitöltők közül 31 személy heti rendszerességgel használja munkavégzéséhez az internetet. Az igennel válaszolók 23%-a tehát alkalmazza a világháló tudományos színterének a lehetőségét, ám nem rendszeresen, csak alkalmi módon. Őket, a tipológiát folytatva, *alkalmi- vagy egyszerű felhasználóknak* nevezhetjük.

A válaszadók 9%-a, azaz 12 fő havi rendszerességgel használja az internetet munkájához. Ők még mindig idegennek érzik, és így is mozognak ebben a világban. Vélhetően csak a külső körülmények (olcsóbb, kevesebb utazással jár) kényszerítik őket a világháló alkalmazására, és közülük kerülni ki azokat, akik valakinek a tanácsára, segítségével és nem saját érdeklődésből „szörfözve” oldalról oldalra jutnak el a megfelelő tartalomig – őket a *kényszerfelhasználók* kategóriájába sorolhatjuk.

Az igennel válaszolók közül mindösszesen 1 fő tájékozódik évi rendszerességgel az interneten munkájával kapcsolatban, ez statisztikailag értékelhetetlen adat; esetében joggal feltételezhetjük, hogy a kényszerfelhasználókhoz hasonlóan a világhálón történő kutatást valaki másnak a segítségével végzi. Másrészt az sem kizárt, hogy az általa ismert adattárak nem tartalmaznak olyan releváns információkat, melyek a munkájához fontosak volnának, így őt *távolságtartó felhasználóknak* nevezhetjük. Mindezekből kiderül, hogy az igennel válaszolók jelentős többség napi szinten keres a világháló segítségével kutatási témájával kapcsolatban, és nem merészség kijelenteni, hogy ez a szám rohamosan közelít a 100% felé a folyamatos „digitális átállás” következtében.

Internethasználat gyakorisága a tudományos munkák során

10. ábra

Az előző válaszokat tovább árnyalja, hogy a kitöltők közül 107 személy nyilatkozott úgy, hogy gyakran használ internetes forrásokat kutatásaihoz.

Ez a 82%-os arány igen magasnak értékelhető, és arra mutat, hogy nemcsak egy-egy információért fordulnak az oktatók a világhálózhoz, hanem olyan tartalmakat keresnek és találnak ott, amelyeket rendszeresen képesek - és tegyük hozzá: kénytelenek - beépíteni munkájukba. Számukra az internet ma már nem egy „érdekes játék”, hanem *munkaeszköz*.

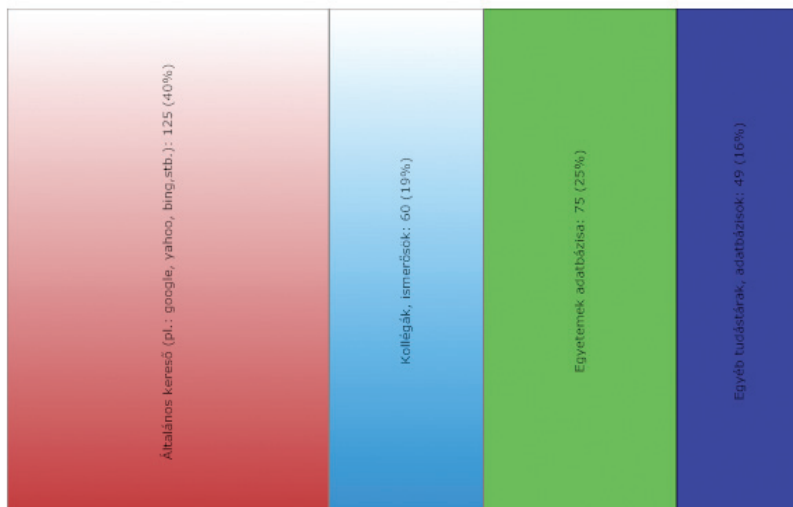
Ezzel szemben a kitöltők 18%-a, azaz 23 fő a lehetséges válaszok közül azt adta meg, amely szerint soha nem veszi igénybe az Internet kínálta lehetőségeket a munkája során. Érdeemes elgondolkozni azon, hogy miért alakulhatott ki a két kérdésre adott válasz között ilyen komoly átfedés. Ezek szerint 126 egyén közül, akik a munkájához meghatározott rendszerességgel a világháló igénybe veszik, 19 oktató nem forrásokat (primer vagy szekunder) keres, hanem csak rövid adatokat (Wikipédia), vagy esetleg más, az internethez köthető tevékenységet folytat (levelezés). Indoklásként 2 fő jelölte meg azt a választ, miszerint nem találnak érdekes, releváns anyagokat kutatásaikhoz a világhálón. Ez két dologra vezethető vissza: vagy a munkavégzésükhöz alkalmas adattár még nem létezik, vagy létezik, de tárolt adatai nem megfelelőek számukra. Emellett 9-en úgy ítélték meg, hogy elegendő forráshoz jutnak az Internet nélkül is, ami nem zárja ki, hogy munkájukat segítő adatbázis már létezik.

Mindez azt jelenti, hogy a kitöltők jelentős többség (82%) nemcsak gyakran használja az Internetet tudományos munkája során, hanem hitelesnek is találja az általa felhasznált információk helyeket; anyagait beépíti kutatásába, tudományos publikációiba, és alkalmazza oktatási tevékenységéhez is.

Hogyan jutnak el az oktatók ezekhez a tartalmakhoz? A kutatások során a legtöbben, összesen 125 fő (96%), az általános keresők segítségével veszik igénybe az adattárak felkutatásához a világhálón, ezt a számot tekintetjük alapnak.

Ezen kívül – mivel lehetőség volt több válasz megadására is – a kitöltők több mint a fele más egyetemek adatbázisainak (75 fő) segítségével talál rá a számára releváns anyagokra. Míg 60 személy úgy nyilatkozott, hogy ismerősei hívják fel figyelmét egy-egy elérhetőségi útvonalra, tehát már célirányosan keres. A kitöltők közül pedig 49 fő azt jelölte be, hogy tudástárak segítségével veszi igénybe a számára fontos szakirodalom, vagy esetleg primer forrás felkutatásához, megtekintéséhez, alkalmazásához. A válaszadók 10%-a jelölt be egyéb megtalálási útvonalakat, itt leginkább a könyvtári katalógusok, adatbázisok, a Google különböző szolgáltatásai (Google Books, Google Scholar), kutatóintézetek weboldalai, illetve on-line folyóiratok szerepelnek.

Az internetes források felkutatásának eszközei

11. ábra

Mindezek azt is jelentik, hogy egyrészt az oktatók szívesen „szörföznek” a világhálón, és igyekeznek naprakészek lenni a megjelenő újabb és újabb adattartalmakkal kapcsolatban. Másrészt célirányosan is keresnek a világhálón, ami arra mutat, hogy folyamatosan tájékozódnak, továbbá a kutatók között működik a tudományos kommunikáció is.

A felhasználható tudástárak közül mind a magyarokra, mind a külföldiekre történt említés; az előbbieket közül az MTMT (Magyar Tudományos Művek Tára) és a MATARKA a legnépszerűbb, ami az adattár felépítéséből adódóan nem is kelthet semmiféle meglepetést.

Arra a kérdésre, miszerint, *használja-e külföldi levéltárak, egyetemek, kutatóintézetek adattárait*, 85-en igennel, míg 43-an nemmel válaszoltak. A válaszadók ebben a kategóriában legtöbbször a JSTOR-ról, valamint az EBSCO-ról tettek említést, emellett a példaírásnál majd minden esetben több külföldi egyetem, illetve levéltár honlapja említésre került; a kitöltők 65%-a tehát aktív felhasználója a külföldi tudástáraknak, anyagaikat beépíti munkájába, kutatásaiba, és közzétett publikációinak eredményeibe.

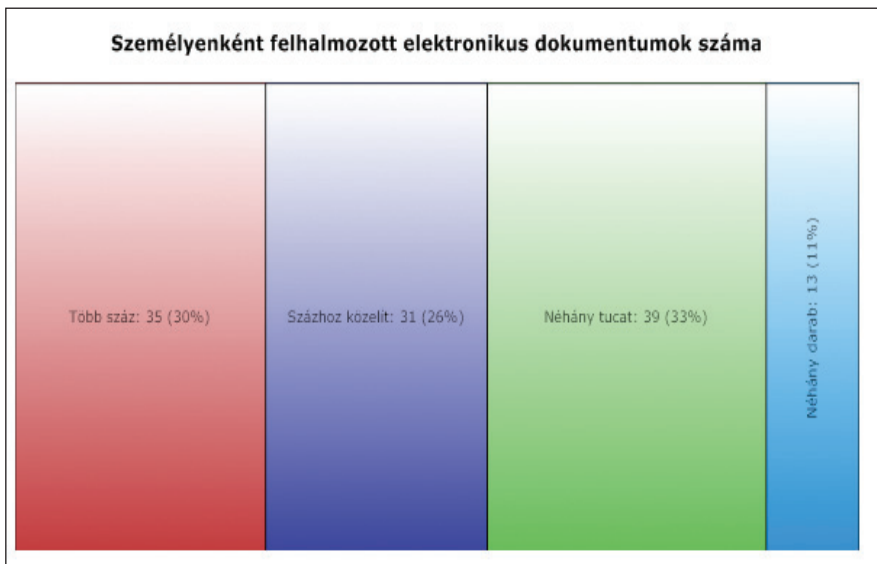
Az Internet-használat gyakoriságát vizsgáló blokk végén feltett kérdésre: *Használna-e egy könnyen kezelhető webes rendszert kutatásokhoz fontos források (könyvek, levéltári anyagok) keresésére*, a válaszadók közül 119-en igennel, míg 10-en nemmel feleltek. Ez a döntő többség egyértelműen arra mutat, hogy egyrészt a Bölcsészettudományi Kar oktatói készek, sőt igénylik is a részvételt és megjelenést a folyamatosan táguló „digitális univerzumban”; másrészt a szegedi kutatók nagy számban bekapcsolódtak már a tudományos élet nemzetközi vérkeringésébe.

Az internet-használat a kutatásban

A kitöltők közül 122-en nyilatkoztak úgy, hogy van a birtokukban internetről letöltött dokumentum, ez azt jelenti, hogy a választ adók majdnem 100%-a talált már az Interneten számára érdekes vagy fontos információt hordozó anyagot. Ezek közül 31-en úgy nyilatkoztak, hogy ezek száma megközelíti a százat; 35-en több száz ilyen dokumentum birtoklásáról számoltak be. Ez tehát azt jelenti, hogy az igennel válaszolók több mint fele folyamatosan tölt le tudományos tartalmakat különböző oldalakról, amelyeket aztán felhasználhat - ők a *folyamatos alkalmazók*.

A válaszadók közül a legtöbben, 39 fő csak néhány tucat letöltött dokumentummal rendelkezik, ez arra mutat, hogy gyakran, de nem rendszeresen használják ki az internet adta lehetőségeket. Emellett az is előfordulhat, hogy munkájukhoz nem is találnak megfelelő segédanyagot a már letöltött tartalmakon kívül - őket *egyszerű felhasználóknak* tekinthetjük.

A kitöltők közül 13-an csak néhány darab letöltött dokumentumot birtokolnak; esetükben az internet ilyen irányú felhasználása alkalomszerű, és az is előfordulhat, hogy a letöltést sem maguk végezték, hanem valakitől kapták a dokumentumokat - őket nevezhetjük *alkalmi felhasználónak*.

12. ábra

A dokumentumok formátumát tekintve igen színes a paletta, és jelentősek az átfedések is. A válaszadók döntő többség, 121 fő, pdf-ben mentette el a letöltött, számára releváns, tudományos tartalmakat. Emellett 87-en Word-dokumentumként szerezték be ezeket az anyagokat, 62-en pedig a

html-formátumot jelölték be válaszul. Szkennelt képet, illetve dokumentumot képfájlként összesen 79-en birtokolnak internetről.

Fontos kérdés a megszerzett anyagok tárolása, hiszen a későbbi felhasználás alkalmával ez igen fontos és égető kérdéssé válhat. Gondoljunk csak egy-egy számítógépes kékhálóra, vagy akár csak egy véletlen kitörlésre. A feltett kérdésre a válaszadók közül 38 személy azt jelölte be, hogy csak személyi számítógépén mentette el a letöltött dokumentumokat. A legtöbben, összesen 71-en, a PC-jük merevlemeze mellett egy biztonsági másolattal is rendelkeznek. 3 személy csak CD-n, DVD-n, pendrive-on tárolja anyagain, míg összesen nyolc fő nyilatkozott úgy, hogy a legbiztonságosabbnak vélt központi tárhelyek valamelyikét használja erre a feladatra. Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy segítségnyújtásra szorulnak a kutatók a digitális adataik biztonságos tárolása terén is, hiszen 10% alatti a válaszadók közül azoknak a száma, akik megfelelően mentik az internetről beszerzett dokumentumaikat.

Fontos kérdés, hogy a kutatók munkájuk eredményét közzé kívánják-e tenni a világhálón, ezzel is lehetővé téve a minél szélesebb felhasználást. A kitöltők közül 28 személy a papír alapú publikációját már elektronikus formában is megjelentette. A válaszadók 21%-a jelölte meg az igent, amely nem számít magasnak. Ezzel szemben a kitöltők több mint fele, 89 fő megtenné, és fontosnak tartaná ezt, ám az idő-, az infrastruktúra-, valamint a megfelelő számítástechnikai szaktudás hiánya eddig megakadályozta őket ebben. Ez azt jelenti, hogy szükséges valamilyen segítség ahhoz, hogy az egyetem dolgozói megjelenhessenek digitalizált formátumú munkáikkal a világhálón, lehetővé tegyék azt, hogy minél többen megismerjék kutatásaik eredményét, citálják vagy esetleg kritizálják tanulmányaikat, tudományos produktumaikat.

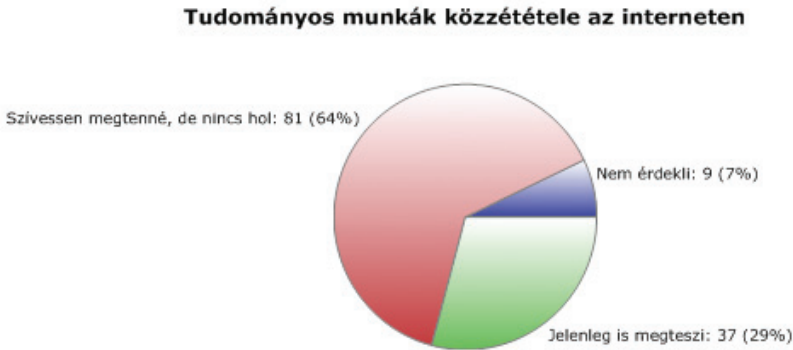
Saját webes megjelenés

A saját webes megjelenéssel kapcsolatban 37 fő nyilatkozott úgy, hogy jelenleg is hozzáférhetővé teszi saját publikációit és forrásait. A kérdések alapján kiderül, hogy ezeket leginkább saját, tanszéki, vagy egyetemi honlapon jelentetik meg. Ez a szám igen alacsony, ám remélhetően a közeljövőben gyarapodni fog; ezekről az oktatókról megállapíthatjuk, hogy az internet lehetőségeinek *tudatos alkalmazói és felhasználói*.

További 81 fő válaszából az derül ki, hogy szívesen megtenné, ám mégsem tudja. Az interneten történő megjelenést számukra nehezíti egy egységes, könnyen és jól használható, kezelhető rendszer hiánya, hiszen ez a 62% csak azért nem teszi közzé az interneten publikációt, cikkeit, mert nem fér

hozzá egy számára is nyitott rendszerhez - őket tekinthetjük a *lehetőségre váró érdeklődőknek*.

A kitöltők közül mindössze 9 fő válaszolt nemmel; számukra a saját webes megjelenés nem fontos, ennél fogva őket az *érdektelenek* csoportjába sorolhatjuk – remélhetőleg számuk folyamatosan csökken.

13. ábra

Arra a kérdésre, hogy *milyen adatokat jelentetne meg szívesen a világhálón*, a válaszadók leginkább saját publikációikat, regesztákat, forráskiadványokat, kutatási beszámolókat, leltárakat említettek meg. Tehát igen széles az a paletta, amelyet érdemesnek tartának munkájukról közölni az egyetem tanárai a világhálón. Egy egységes felület hiányában azonban ezt nem, vagy csak részben tudják megtenni.

A kitöltők közül 67 fő úgy nyilatkozott, hogy már most is ajánlanak tudományos cikkeket, publikációkat kutatótársaik részére az internet segítségével; 49 fő pedig szívesen megtenné; ezzel szemben 10 fő válaszából az derül ki, hogy egyáltalán nem foglalkozna ezzel. A válaszadók többsége tehát már most is részese, vagy részese kíván lenni a külföldi és magyar egyetemek oktatói között a világháló segítségével kialakuló, és egyre szélesebb sávot nyitó tudományos kommunikációnak. Ez ugyanis esetlegesen lehetőséget teremt a számukra, hogy tudományos eredményeiket minél szélesebb körben megismertessék.

Szintén nagyon fontos, hogy a válaszadók közül 96 fő mindenképpen olvasna saját publikációjára vonatkozó értékeléseket, bejegyzéseket kutatótársaiktól, vagy az érdeklődőktől; 30-an talán; míg három fő nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nem. Ez a többség is arra utal, hogy a Bölcsészettudományi Kar oktatói fontosnak tartják a világháló segítségével megosztani publikációikat kollégáikkal, ez lehetőséget adna munkájuk értékelésére, az esetleges hiányok, stilisztikai hibák kiküszöbölésére.

Megállapíthatjuk, hogy az oktatók 28%-a hozzáférhetővé teszi saját publikációit és forrásait a világhálón. A tudatos felhasználók mellett pedig 62% azok aránya, aki megfelelő struktúrában szintén kihasználnák az internet biztosította korlátlan lehetőségeket ezen a téren. A saját publikációk mellett regesztákat, forráskiadványokat, kutatási beszámolókat, és leltárakat tartanának a válaszadók közre bocsátani. Jelentős többségük pedig szívesen olvasna munkáiról véleményeket a világhálón is. Mindez arra mutat, hogy egy ezt a funkciót is magában foglaló egységes rendszer lehetővé tenné az oktatók kilépését a nemzetközi tudományos szintérre. Eredményeik hamarabb eljutnának a célcsoportokhoz, a visszajelzések pedig lehetőséget teremtenének a kutatások további irányának megszabásához, új nézőpontok beemeléséhez.

On-line szakfolyóiratok

A kizárólag csak on-line megjelenő szakfolyóiratokkal kapcsolatban nagyon érdekes kép rajzolódott ki a válaszok alapján. A kitöltők harmada támogatta ezeket, és egyenrangúnak gondolja a papír alapú kiadványokkal, bár némelyek megjegyzik, hogy ISSN számmal és megfelelő szerkesztőbizottsággal kell, hogy rendelkezzenek ezek a folyóiratok. Mások nem vetik el az ötletet, de a papír alapú megjelenést fontosabbnak, értékesebbnek vélik. A harmadik nagy csoportba pedig az elutasítók tartoznak, ez a bizalmatlanság és elutasítás a Bölcsészettudományi Kar oktatói részéről nem meglepő, hiszen itt még nem terjedt el ez a megjelentetési forma olyan mértékben, mint a természet- vagy az orvostudomány területén. Erre jó példa, hogy történelemből egyedül a Múlt-kor című internetes újság létezik, és nyolc évvel ezelőtt a felkértek egy jelentős része elutasította az itt történő publikálást, mondván nem ér fel egyik jelentős történész periodikával sem. Az idegenkedést és bizalmatlanságot természetesen az is szülte és szülheti ma is, hogy az internetes folyóiratok még mindig kicsit misztikusak a Bölcsészettudományi Kar oktatói számára. A Múlt-kor esetében is jelentős fordulatot hozott, hogy az igen agilis szerkesztő (Bartal Csaba) munkájának köszönhetően neves történészek álltak a periodika mögé, és jelentették meg benne tanulmányaikat. Ez egyfajta gátszakadást idézett elő, amelynek utóhullámai még ma is tartanak. Mindezek ellenére bátran kijelenthető, hogy a következő évtizedekben rohamosan növekedni fog az on-line megjelenésű szakfolyóiratok száma és elfogadottsága – a Bölcsészettudományi Kar oktatóinak pedig meg kell barátkozniuk a „digitális univerzum” ezen kihívással is.

Internet az oktatásban

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara már évek óta igyekszik alkalmazni az internetet az oktatásban. Az ETR mind az oktatók, mind a diákok számára fontos szintérré vált már, hiszen itt történik az órák felvétele, az értékelés, emellett üzenő fal funkciót is betölt, ahol mindkét fél közérdekű információit megjelenítheti. Ehhez társul a Coospace, amelyen az oktató közzé teheti tematikáját, valamint olyan adatokat, mint a felvett kurzus teljesítésének követelményei. Lehetőség van még az oktatást segítő anyagok (térképek, képek, stb.) feltöltésére, és itt is működik egy fórum funkció.

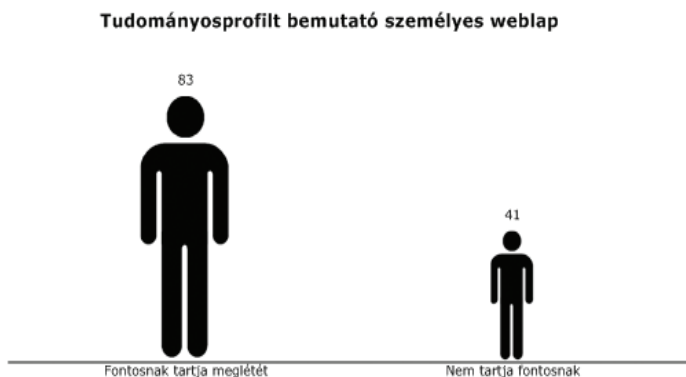
A kérdőív szerkesztésénél az internetnek az oktatásban való használatának egy másik szegmensére is igyekeztünk rákérdezni. Ezzel kapcsolatban a kitöltők közül 102 személy úgy vélte, hogy szívesen böngészne egy olyan weboldalon, ahol konferenciák előadásait audiovizuális formában összegyűjtötték. 11-en azt válaszolták, hogy ezek csak előben érdeklők, míg 14 személy úgy gondolja, hogy erre a célra az Internet nem megfelelő helyszín. A kitöltők közül 107 személy úgy nyilatkozott, hogy előadásai anyagát szívesen közzétenné, ha lehetséges volna ezeket letölteni egy audiovizuális portálról, ezzel szemben 19-en ezt teljes mértékben elutasították. Mindezek alapján megállapítható, hogy a válaszadók döntő többsége fontosnak tartaná az internet ilyen célú alkalmazását is az oktatásban. Ez is lehet a jövő útja az egyetemi képzésben, amely szélesre tárná a lehetőségek ajtaját mind az oktatók, mind pedig a diákok előtt.

Más kutatók profiljának webes megjelenése

Manapság a Wikipédia szócikk fontos navigációs pont az internet használatánál - ez abból is kitűnik, hogy a válaszadók közül 96 fő az igent jelölte be arra a kérdésre, hogy szokott-e ott tájékozódni. A kitöltők közül 32 személy véli úgy, hogy egy szócikk róla, illetve munkájáról mindenképpen szükséges volna a Wikipedián, ezzel szemben 92-en nemmel válaszoltak erre a kérdésre. Használatát a megkérdezettek egynegyede tehát nem tartja alkalmasnak munkájához, negatív megítélése pedig pontosan ugyanezen a bizonytalanságból fakad. A Wikipedián történő megjelenést azonban a válaszadók háromnegyede elutasította. Nehéz megfejtetni ennek az okát, bár szerintünk ez a tendencia is változni fog lassan, hiszen a nyugati tudományos világban egyre elterjedtebb, és egy internetes ki-kicsodává vált és válik.

Saját profil webes megjelenése

A saját tudományos profilját bemutató weblap szükségességét viszont 83-an jelölték be, míg 41-en ezt nem tartották szükségesnek. Az igennel válaszolók úgy gondolják, hogy legszívesebben publikációikról, kutatásaikról, szakterületükről és elérhetőségeikről tennének fel adatokat egy ilyen weblapra. Ez a Wikipediánál korlátozottabb lehetőséget nyújtana, azonban egyfajta tudományos-internetes névjegyként funkcionálhatna. Mindenképpen kiemelendő, hogy ennek az elfogadottsága is szélesebb körű, amely szintén személyes okokra vezethető vissza.

14. ábra

Az elérhető adatbázisok ismerete

Napjainkban már a bölcsészettudomány berkein belül tevékenykedők tudományos teljesítményét is mérik. Egy-egy pályázathoz vagy ösztöndíjhoz elengedhetetlen a hivatkozások számának és helyének megadása. A válaszokból azonban kiderül, hogy csak 29 személy követi ezt valamilyen citációs adatbázis segítségével – ez egy roppant alacsony szám, főleg ha figyelembe vesszük az előző mondatok tartalmát.

A válaszadók közül csak 20 fő része valamilyen on-line tudományos közösségnek, és ők nagyrészt az academia.edu-hoz csatlakoztak. Az ilyen típusú tudományos közösségek száma és minősége is rohamosan nőni fog az elkövetkezendő időszakban, és aki kimarad az lassan le is marad ebben a versenyben. A citációs adatbázisokhoz hasonlóan ez is egy roppant alacsony szám, amit mindenképpen orvosolni kell, ez ugyanis nem csak az oktató személyes, hanem az egyetem presztízsét és megítélését is nagymértékben befolyásolja.

A 38. kérdésnél felsorolt magyarországi adattárak közül legtöbben, mintegy 81 fő, az MTA TPA és az MTA KPA összeolvadásával létrejött MTMT-t ismeri. 66 fővel a második helyre a MATARKA használata került, míg 36 kitöltővel, így harmadikként, az EPA szerepelt. A legkevesebben a Miskolci Egyetem Publikációs Adatbázisát ismerték, 83 személy nyilatkozott úgy, hogy még soha ezelőtt nem találkozott vele. Használatukat tekintve azonban megoszlanak a vélemények. Általában megfelelőnek ítélik ezeket az adattárakat, ám többségében negatív véleményeket fogalmaztak meg velük kapcsolatban, leginkább hiányosságaikra hívták fel a figyelmet, amely meggátolja felhasználásukat. A pre-publikációs lehetőségekre 11 fő reagált úgy, hogy igénybe venné, ez valószínűleg azt jelenti, hogy idegenkednek a válaszadók egy ilyesfajta megmértetéstől. Ellenben 77-en igennel válaszoltak arra a kérdésre, hogy *ha módja lenne rá, hogy megjelenés előtt segítő tartalmú véleményeket, adalékokat gyűjtsön be publikálásra szánt műveiről, tenné-e ezt egy erre szakosodott Internetes weboldalon.*

Egyéb szoftveralkalmazások és a tárolás

A válaszadók közül csak 23 fő használ munkájához cédulázó vagy bibliográfia-készítő szoftvereket. Legtöbben, 41 fő, az idegen nyelvű tartalmak olvasásakor a korrektúrázást használja, míg 17 személy a proof-readinget, 23 pedig fordítást ellenőrző programot. Ez azt mutatja, hogy ezek a lehetőségek még nem nyertek tért az oktatók között. Valószínűleg némi idegenkedés is meghúzódik a válaszok mögött, hiszen bonyolult, nehezen kezelhető rendszerekre asszociálnak használatukkal kapcsolatban.

A kitöltők közül 106 fő nyilatkozott úgy, hogy ügyel dokumentumaik biztonságos tárolására, ezt összevetve Az internet-használat a kutatásban című fejezetben leírtakkal, megállapíthatjuk, hogy nem teljesen fedheti a valóságot, hiszen ott körülbelül a válaszadók 10%-a nyilatkozott arról, hogy több módon is biztonságba helyezi letöltött és saját dokumentumait.

Összegzés

Mindezek alapján elmondható, hogy a válaszadók döntő többsége vagy már részese és felhasználója a „digitális univerzumnak”, vagy csak külső körülmények miatt nem lépett még be a kapuján. Az elektronika, a számítógép, az internet felhasználása a bölcsészettudományban egyre kevésbé talál elutasítást. Az oktatók és kutatók lehetőséget látnak benne, amely segít-

ségével egyszerre könnyíthetik meg munkájukat, időt takaríthatnak meg és részeseivé válhatnak egy egyre táguló és formálódó ösztudományos közösségnek úgy, hogy eredményeik minden eddiginél szélesebb körben terjedhetnek el. Mindehhez járul még, hogy alkalom adódik a folyamatos visszajelzések és visszacsatolások figyelésére és felhasználására is.

A folyamat tehát elindult és Szegeden is érezteti hatását, ám bizonyos területeken még csak a szándék van meg a valós mögöttes tartalom még igen hiányos. Hogyan lehet ezen változtatni? A következő fejezetben ezt kívánjuk felvázolni.

Quo vadis, avagy javaslatok a hogyan tovább?-hoz

Az összegyűjtött adatok segítségével több – a Bölcsészettudományi Kar számára kialakítandó rendszer szempontjából – fontos támpontot adnak. Egyrészt, ha figyelembe vesszük az általunk meghatározott korosztályokat, akkor az internet alkalmazásában nem találhatunk nagyon nagy eltéréseket.

A kitöltők pontosan kétharmada azt jelölte be, hogy napi rendszerességgel használja a világhálót tudományos munkájához, és a források megtalálásánál az általános keresők mellett a válaszadók más egyetemek, míg a jelentős részük külföldi egyetemek, kutatóintézetek és levéltárak adatbázisait használja fel. Ebből arra következtethetünk, hogy egy hasonló szegedi adattár esetén a többi magyarországi, és valószínűleg határainkon kívüli kutatók is rátalálnának egy ilyen rendszerre. Ezt a megállapítást erősíti, hogy a kitöltők 92% úgy nyilatkozott, hogy szívesen használna egy könnyen kezelhető webes rendszert kutatásaihoz. Ez azt jelenti, hogy egy kialakítandó és folyamatosan bővülő adatbázis iránt nagy érdeklődés lenne, ennek azonban szakítania kellene az eddigi magyarországi példákkal, hiszen ezek leginkább egy-egy részterületre, vagy saját produktumaikra koncentráltak és koncentrálnak. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a hazai tudományos adatbázisok fejlődése az utóbbi időszakban megtorpant, mint ahogyan ezt egy 2010-ben készült tanulmány első mondatában igen élesen megfogalmazza.

Kérdés természetesen, hogy a kialakítandó rendszer mennyiben lenne más vagy több, mint az MTMT. Véleményünk szerint egy szegedi adattár felállításánál fontos lenne, hogy a rendszerbe belépők jogtisztán terjeszthető publikációkat töltsenek vagy töltsenek fel. Kiemelkedő jelentőségű, hogy ezek a rendszerbe belépők számára hozzáférhetővé váljanak, emellett „meghívásos” alapon tovább bővüljön a bevitt adatmennyiség. Ezt úgy képzeljük el, hogy az egyes kutatók meghívnák a rendszerbe más (honi és külföldi) kollégáikat, hogy jogtisztan anyagaikat töltsék fel a rendszerbe, ez szá-

mukra is lehetővé tenné az internetnek, mint tudományos térnek a minél jobb kihasználását. Természetesen mindehhez elengedhetetlen volna megfelelő kapacitású biztonságos tárhely biztosítása is; a felállítandó rendszernek ugyanis lehetőséget kellene arra nyújtania, hogy mind a saját, mind a letöltött dokumentumok évek múlva is, minden fizikai behatástól mentes környezetben újra és újra alkalmazhatóak legyenek.

Az interneten történő megjelenést nehezíti az egységes, könnyen és jól használható rendszer hiánya, hiszen a válaszadók 62% csak azért nem teszi közzé az interneten publikációt, cikkeit, mert nem fér hozzá számára is nyitott rendszerhez. Egy központi rendszer felállítása erre is megoldást jelentene, valamint arra is, hogy saját vagy kutatásaikhoz releváns cikkeket kutatótársaik figyelmébe ajánlhassanak, ezzel is segítve a tudományos kommunikáció kiterjedését. A rendszer alkalmat adna még arra, hogy a kutatók munkáikról, illetve mások publikációjáról értékeléseket, megjegyzéseket olvashassanak, ezzel is tovább segítve az együttműködést. Emellett a pre-publikációs lehetőséggel mód nyílna a megjelenés előtti segítő tartalmú vélemények begyűjtésére a publikálásra szánt műről.

Az ETR és Coospace alkalmazásán túl lehetőséget lehetne teremteni egy egységes rendszerrel arra, hogy az internetet az oktatásban minél nagyobb arányban segítségül hívják. A tervezett audiovizuális oktatási tartalom megszerkesztésével és feltöltésével új dimenziók nyílhatnak meg. Ezeknek a későbbiekben az oktatásban betöltött szerepe nőhetne, és órai vagy órán kívüli munkaként kiadhatók lehetnének az itt tárolt anyagok.

Fontos kérdés a saját tudományos profil kialakításának kérdése. Ez az a hely, ahol lehetőség van a személyes megjelenésre egy egységes rendszeren belül, ahol a munkatársak közlétehetik azokat az információkat, amelyeket munkájukkal kapcsolatban fontosnak tartanak, ezzel is színesítve a felállítandó rendszert. Emellett kapcsolatot tarthatnának saját és esetlegesen más egyetemek érdeklődő diákjaival is.

A tudományos teljesítmény mérése az utóbbi időben egyre fontosabbá vált. Szükséges volna tehát az egységes rendszeren belül egy felületet biztosítani, amely könnyen lehetővé tenné a hivatkozások összegyűjtését, emellett egy Hirsch-index számolást segítő alkalmazásra is szükség volna. Mindezekhez hozzájárulna, hogy a kialakítandó egységes rendszer cédlázó vagy bibliográfia-készítő szoftver felületet is biztosíthatna a kutatók számára.

Ezen felmérésnek és a belőle készült munkának nem célja, hogy előírja, hogy hogyan épüljön fel a bölcsész tudomány által létrehozott, működtetett tudástár; a célunk az, hogy felhívjuk a figyelmet egy jelenleg elhanyagolt területre, amely tekintetében a Kar (nem csak a Kar, hanem a Szegedi Tudományegyetem is) jelentős lépéshátrányban van nem csak a külföldi egyetemekhez-, de a magyarországi oktatási, kutatási intézményekhez képest is. Mint láthattuk a keretek már léteznek, ám a „magányos farkasok” helyett

alkalmasabb és célszerűbb lenne az igényeket és lehetőségeket egy egységes rendszerbe szervezni és koordinálni.

Reméljük, hogy el tudunk indítani egy konzultációt, melynek során rögzítésre kerülnek az elérendő célok, és mozgósításra kerülnek ezen célok eléréséhez szükséges erőforrások is, amelynek következtében minél előbb ledolgozhatóvá válna a jelenleg tapasztalható lemaradás.

Ezúton szeretnénk megköszönni, hogy kitöltötték kérdőívünket, és sok hasznos információval szolgáltak! Amennyiben részletesebben kíváncsi a kérdőív eredményeire, bátran keressen bennünket a következő e-mail címek valamelyikén: zoliszege@gmail.com, bodorgabor@proconer.hu.